

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

XVI. évfolyam – 2021. tavasz

Képzőművészet

JUHA RICHÁRD ÚJABB SZOBRAIRÓL A KERTÉSZ IMRE INTÉZETBEN

Margó és vendégség

A MAGYAR TÁNCMŰVÉSZETI EGYETEM ÚJ KIADVÁNYAIRÓL

A „KORSZERŰ SZÉPRŐL” ÉS AZ „ESZTÉTIKAI ETIKÁRÓL”

BERTHA ZOLTÁN NAPÚT-DÍJAS KÖSZÖNTÉSE

RÁCZ GÁBOR TÁRCANOVELLÁJA; BICSÁR VENDEL, PÁVA SZILÁRD,

SOLYOSI GÁBOR, SÓLYOM SÁNDOR, VITÉZ KATA VERSEI

OZSVÁTH SÁNDOR TÁRCÁI – ÉS KÉT ÚJ TÁRCAKÖTETÉRŐL

Verses asszociációk

VARGA JÓZSEF FOTOGÁFIAIHOZ, KOMISZÁR JÁNOS

ABSZTRAKT FESTMÉNYEIHEZ, PÓKA GYÖRGY „TEREMTÉS” SOROZATÁHOZ,

GONDA ZOLTÁN ÚJ KÉPEIHEZ ÉS FÁTYOL ZOLTÁN MŰVEIHEZ

In honorem és in memoriam

SZAKOLCZAY LAJOS 80 ÉVES

100 ÉVE SZÜLETETT ÉS 40 ÉVE HALT MEG PILINSZKY JÁNOS

VITÉZ FERENC
irodalmi és művészeti
folyóirata

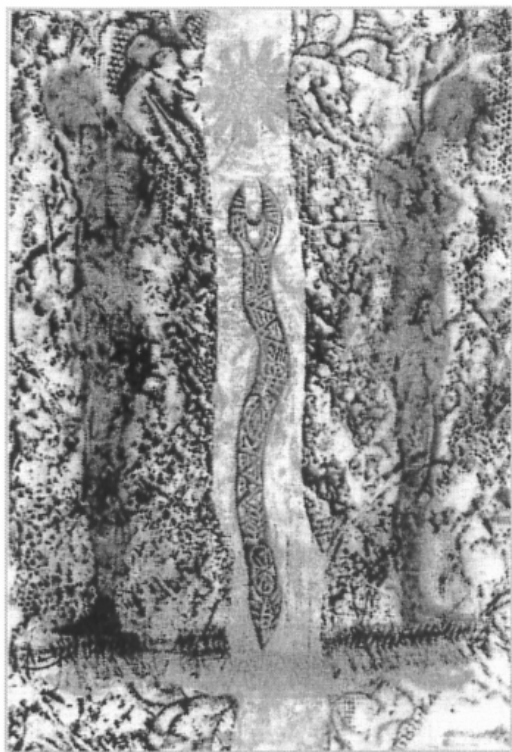

---

104. kötet

Vajon a „vérontás” valamilyen politikai megtorlás, vagy az egyébként is sivár éjszakában a hiányokkal teli életben maradás? Vajon a költő a krisztusi szereppel azonosul, folyamatos jelenné téve a kétezer évvel korábbi pénteket? S vajon az irodalomtudomány tud-e választ adni arra, hogy a csupa kijelentés és megállapítás nem más, mint csupa kérdés és kétely?

A modern, a poszt- és késő modern irodalomtudomány, a historikus irodalomleírás, az összehasonlító és/vagy kritikai megközelítésmód sem képes kielégítő válaszokat adni a művek genezisére, életére és hatásaira vonatkozóan egyszerre, ha kihagyja belőle a Szerzőt és annak alkotói attitűdjét. A mű kontextuális jellegét, „historikus környezetét”, a stílust, a személyes indíttatásokat, a szerzőt ért hatásokat, a morált, az esztétikum és erkölcs kapcsolatát, a közösségi szerepvállalást és az egyéb szerepeket vagy a játékos attitűdöt, a transzcendens, szakrális vagy filozofikus vonatkozásokat. A szöveg ugyan nem létezik a Szerző nélkül, ám létezik az Olvasó nélkül – és értelmet mindig az olvasó ad neki.

„EGYENES LABIRINTUS” – ÉS A LABIRINTUSOK KÖNYVE

A *Labirintusok könyve* címmel írtam rövid esszét korábban a *Magyar Hírlap*ba (2019. szeptember), abban említettem Pilinszky *Egyenes labirintus* című versét, valamint Baka István *Thészeuszára* is utaltam (ezzel kapcsolatosan a verses *Toronynaplónak* az itt következő, későbbi fejezetében olvasható egy lírai reflexióm). Alább az említett esszét s Papp Károly grafikusművész sorozatának lapjait adom közre.

PAPP KÁROLY: EGYENES LABIRINTUS I. (VEGYES
TECHNIKA, 2007; REPRODUKCIÓ: VARGA JÓZSEF)

A labirintusban való bolyongás visszatérő, archetipikus álom. Jelenthet valamilyen problémát, amely megoldásra vár, néha még a gondolkodó elme is könnyen összezavarodik: az útvesztő képe azt jelzi, hogy elbizonytalanodtunk, s nem találjuk a helyes irányt. Hogy a világ valóban labirintus-e? – Erről sokféleképpen gondolkodhatunk, mindenesetre a világ is gyakran tűnhet labirintusnak, kiismerhetetlen útvesztőnek, s akár az áthatolhatatlan tébolynak is, mikor nem a

megoldást keressük, hanem az előttünk álló feladatokat tehernek és a körülöttünk lévő embereket kiismerhetetlennek érezzük.

„Általviszlek tégedet mindeneken: megmutatok neked mindeneket: megnevezek tenéked mindeneket” – szólta a Mester tanítványához Comenius 17. század második felétől közkedvelt tankönyve, az *Orbis pictus* bevezető dialógusában. A sárospataki pedagógiai kultusz formálásában meghatározó protestáns nevelésfilozófus munkáinak értelmezési keretét részben a *Nagy oktatástan*, a *Didactica magna* alkotja, másrészt fiatalkori labirintusregénye, az 1620-as években keletkezett *A világ útvesztője és a szív paradicsoma*.

A tudás megszerzésének lehetőségét fölkináló beavatás motívumának kiemelt szerepe van a labirintus-szimbolikában. Hogy „az emberélet útjának felén” ne érezzük magunkat a dantei poklok sötétlő erdejében, s megeljük az „igaz utat”, az alapokhoz kell visszatérni: a világunkat értelmező nyelv labirintusában a dolgokat a maguk valójában kell megnevezni.

Tudni kell, mit jelentenek a szavaink. Nem elszivárványosítva és nem elködösítve a nyelvet. Mert ez nem korrekt – ellentétben a jelző állításával. A világot a megnevezéssel lehet birtokba venni – az Isten nem véletlenül bízta Ádámra, hogy ő adjon megfelelő nevet a teremtményeknek.

A világ útvesztőjének ellentéte a szív paradicsoma; a labirintusbeli bolyongásaink legfőbb célja az, hogy megtaláljuk a boldogságot. Zarándokút ez, a legnehezebbek közül, a bölcsesség és az erkölcsös élet azonban egyre könnyebbé teszi a terhet. A zarándoklat nem más, mint egy tanulási folyamat. Ha az elpusztítása helyett egymás kölcsönös hasznára birtokba vettük, azaz megtanultuk a világot, megismertük önmagunkat, közben szükségszerűen találkoztunk a természetfölöttivel is, úgy végül egyenesnek fog tűnni a labirintus.

A szovjetkorszak mártír és emigráns orosz költőit is fordító, 1995-ben, 47 évesen elhunyt Baka István *Thészeusz* című versében utal rá, hogy ezt az útvesztőt nem a mitológiában és az álmokban kell keresnünk, hanem önmagunkban. „*A labirintus én vagyok csalás / hogy léteznék útvesztő bármi más / a bikaszörny is énbennem lakik / én álmodom vérgőzös álmait / [...] / a labirintus én vagyok az éj / sötétje megtölt és csupán a kéj / villámai világítják utam / míg járom tévelyegve önmagam / [...] / a labirintus én vagyok csak én / a kín a kéj a vak-sötét a fény / magamra rontok én az áldozat / a hős vagyok ki vasfegyvert ragad / s a szörny akit meg kell gyilkolnia / én Thészeusz Athén királyfija*”.

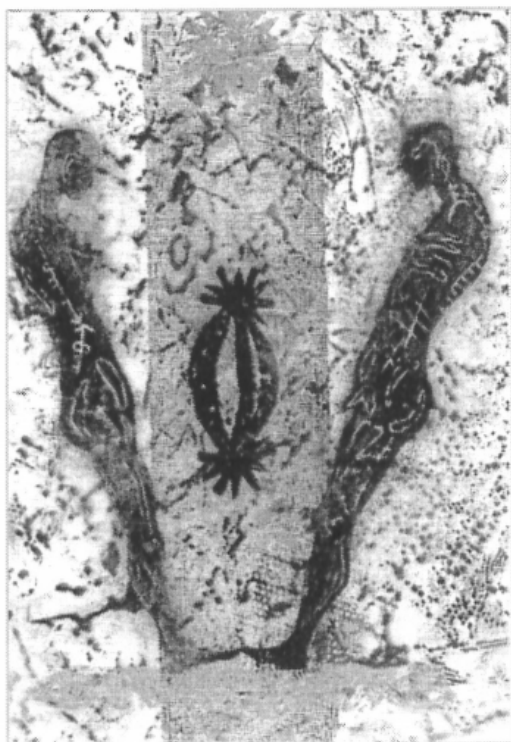
Az *Egyenes labirintusról* Pilinszky versében olvasunk: a „nyitott szárnyú, emelkedő zuhanás” nem más, mint a visszaröpülés, visszatérés a jóságot jelképező fényességbe, olyan, mint az ölelés vagy az egyé válás a magasabb rendűvel a forró folyosón. A szépség labirintusáról, Simone Weil idézve, Ország Lili búcsúztatóján beszélt a költő 1978 őszén. A „rettenetes és egyedül érdemes” útvesztő

bejáratában állva, a létezés megértését ezzel a Weil-idézettel érzékeltette: „A szépség labirintus. Sokan elindulnak benne, de feleúton elfáradnak. Csak keveseknek van erejük bejutni a labirintus közepébe. Ott Isten várja, fölfalja és kiokádja őket. Akkor – e választott kevesek – kijönnek a labirintusból, megállnak a labirintus bejáratában, s az arra jövőket szelíden befelé tessékelik.”

Az egyenes labirintus a szent tudást jelöli, a szakrális egzisztencia szabadságát, miként Pilinszky írja: „... és mégis, hogyha valamit tudok, / hát ezt tudom, e forró folyosót, / e nyílegyenes labirintust, melyben / mind tömöttebb és mind tömöttebb / és egyre szabadabb a tény, hogy röpülünk.”

A Labirintusok Könyvét talán fölösleges megírni újra, mert tíz évvel ezelőtt jelent meg erről magyarul Paolo Santarcangeli munkája, Eco előszavával. Ebből is az derül ki, hogy a labirintusban az embernek önmagát kell megtalálnia, önmagával kell szembenéznie, s ha kijut onnan egyáltalán, akkor más ember lesz belőle. A labirintus-szerű világból más emberként jön ki valaki, mint ahogy bement oda. Ebben a jelképben „az a mód jelenik meg, amellyel a különböző történelmi korokban az ember saját sorsát ábrázolta, mindig változatlanul fenntartva egy lényeges vezérelvet, vagyis azt a tudatot, hogy mindenkor elérhetjük lelkünk szabadságát: hol a hit, hol a megismerés segítségével, vagy csak azzal az elszántsággal, amellyel szembeszállunk a sorssal.”

Egyébiránt ha már túl régen bolyongsz az útvesztő járataiban, előbb-utóbb találkoznis fogsz saját magaddal is. S ha eltévednél, legokosabb, ha nem váltogatod az irányokat: végül eljutsz valahova, amit elnevezhetsz az otthonodnak.

***

Eddig tart az idézett esszé, s érdemes most Pilinszkyvel és versével, illetve környezetével is foglalkozni. A ráhangolóban említett Kuklay Antal könyvében a költő publicisztikájából talált párhuzamos gondolatokat.

„Tárguló világegyetem lakói vagyunk.
Az ősrobbanás óta egyre nő a távolság,
és csökken a gravitációs összetartó erő
a galaktikák között. Egyszer talán
megfordul az irány, mint a feldobott
kőnél. A csillagok ismét egymás felé
közelednek, míg bekövetkezik a gravi-
tációs összeomlás, s az univerzum
anyaga újra egy helyre összpontosul.

Most még egyre nő a távolság lélektől lélekig. De biztos, hogy egyszer bekövetkezik a szeretet gravitációs kollapszusa, a lelkek újratálalkozása az igazságban, jóságban, szépségben és szabadságban.”

Biztos vagyok benne, hogy Pilinszky soraiból – a gravitációs erőtől, a távolságon keresztül a lélekig – majd’ mindent megértünk, ám a „szerelem gravitációs kollapszusa” kifejezés némi magyarázatra szorul.

Pilinszky a „visszaröpülésről” beszél (hasonlatokban, metaforákban: „... oltár, szentély, / kézfogás, visszatérés, ölelés, / fűben, fák alatt megterített asztal, / hol nincs első és nincs utolsó vendég”). A szakrálisról (oltár és szentély) eljut a profánig (kézfogás és ölelés), hogy elmondja: ez a „nyitott szárnyú, emelkedő zuhanás” nem más, mint az életünk. – „Nyílegyenes labirintus”.

Mi teszi vajon egyenessé a labirintust?

S hogyan értelmeződik át az egyenes fogalma – de a labirintusé is? Mit jelent a „forró folyosó” Pilinszky költeményében?

Erre Petőfi S. János, Bókay Antal – de még a minden Pilinszky-versre válaszoló Kuklay Antal sem felel biztosan. Nincsen „közlésegység”, mint a *Négysorosban*, de nincs reprezentálható nyelvi struktúra se – egyetlen mondatról van szó (melynek a központozása és a közbeiktatott kérdőjel csak bonyolultabbá teszi a megértést.

PAPP KÁROLY: EGYENES LABIRINTUS II.;
A SZEMKÖZTI LAPON: EGYENES LABIRINTUS III.
(VEGYES TECHNIKA; 2007 –
REPRODUKCIÓK: VARGA JÓZSEF)

Mit gondoljunk az „egyenes labirintus” kompozíciójáról és filozófiájáról? – Én azt mondom, hogy ne gondoljunk semmit, csak olvassuk és érezzük a verset. Ez ugyan ellentmond a modern tanoknak, de legalább sugallja azt, amit a vers rögzít.

Mely szerint „*egyre szabadabb a tény, hogy röpködünk*”. – Egy labirintusban a röpködés „ténye” nehezen képzelhető el, ám Pilinszky „visszaröpülésről” beszél. Az angyalok pokolban-járásáról (mint amelyre a „forró folyosó” is utal). Az egyenes labirintus, mint „a szeretet gravitációs kollapszusa”, nem más, mint az a végső összeomlás, amelyben rájövünk, hogy mégsem vagyunk egyedül.